

СЕВЕРИН БОЕЦІЙ: ЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТРИНІТАРНОЇ ПРОБЛЕМИ

Серед великої кількості непересічних особистостей Середніх віків помітно виділяється Северин Боецій – блискучий представник ранньохристиянської культури. Великий знавець, симпатик і популяризатор класичної античної логічної культури Арістотеля Боецій був, власне, першим і останнім мислителем свого часу, який так глибоко розумів роль і значення творчості батька логіки. Він переклав на латину майже всі його логічні праці, якими, на жаль, середньовічна теологія і філософія належним чином не змогли скористатися.

Творчості Боеція приділена певна увага у вітчизняній літературі, проте далеко не повна і не адекватна його особистості. В історії філософії і логіки, в релігієзнавчих дослідженнях бракує більш глибокого аналізу праць Боеція, особливо на стикові логіки і християнської католицької теології.

В даному дослідженні вперше зосереджується увага на аналізі логіко-філософських і богословських праць Боеція, їхнього впливу на подальший розвиток середньовічної філософії, особливо періоду схоластики. В більш вузькому плані аналізуються особливості поєднання логіки і теології з метою раціональної інтерпретації гострої на той час тринітарної проблеми.

Северин Боецій (480-525 рр.) відомий як автор близько 20 творів з різних галузей науки, філософії і теології. Один з видів його спадщини і чи не найважливіший – праці з логіки. Дотримуючись античної традиції, Боецій називає її діалектикою, розуміючи під нею мистецтво логічно доводити істину і спростовувати хибне, а також мистецтво правильно визначати і класифікувати поняття, будувати судження і умовиводи, правильно відшукувати потрібні аргументи.

Водночас, наслідуючи Ціцерона, який, власне, й ввів поняття логіка і діалектика в латинь, Боецій розуміє **під логікою** не що інше, як структуру і теорію мислення, а **під діалектикою** – функцію і метод пізнання.

Характерна особливість постаті Боеція як філософа і, особливо, логіка полягає в тому, що на ньому сходяться дві епохи. Його вважають останнім видатним представником античної філософської традиції і першим логіком-філософом середньовічної. Що стосується “останнього”, то це здається, зрозумілим в цілому, хоча в деталях можна сперечатися. Що ж стосується Боеція як першого логіка середньовіччя, то це твердження потребує уточнення.

До Боеція історія логіки знає кількох недругорядних своїх представників. Це - Ціцерон, Апулей, Порфірій, Капелла, Вікторин та інші. На їхніх логічних працях середньовічна Європа вчилася багато століть аж до появи повного перекладу логічних і філософських праць Арістотеля (XII-XIII ст.ст.). Однак чи не найбільший внесок не тільки у популяризацію логіки Стагірита, а й розробку нових підходів до логіки здійснив саме Боецій. Така думка підтверджується не лише кількістю логічних праць, написаних ним, а й новизною і широтою охоплення логічної проблематики.

Безперечною заслугою Боеція було освоєння і включення в латинь, як нову мову науки і теології, майже всього арістотелівського “Органону”. Здійснюючи свій задум життя, Боецій разом з тим увів в латинську культуру чимало інших праць грецьких авторів, які у свій час популяризували логічну спадщину Арістотеля. Чи не найбільше в цьому плані зацікавив Боеція неоплатонік кінця III ст. н.е. Порфірій, який написав “Вступ” до “Категорій” Арістотеля. Боецій, крім того, пише свої два коментарі на Порфірія. Окрім того, Боецій написав свій коментар в шести книгах на “Топіку” Ціцерона.

Розвиток логіки Боецієм не зводився лише до перекладів і коментування того, що було написано іншими. Він пише й свої власні твори, а саме: “Про категоричний силлогізм”, “Проологмени до вчення про категоричний силлогізм”, “Про логічний поділ”, “Про топічні відмінності”, “Про гіпотетичний силлогізм”. Щодо останньої праці, то слід зауважити, що вона є особливою саме тому, що увійшла у науковий вжиток як оригінальний спеціальний твір з теорії гіпотетичних суджень і силлогізмів. Викладаючи в ньому концепцію не тільки Арістотеля, а й стоїків, Боецій досліджує модуси гіпотетичних умовиводів, розкриває особливості гіпотетичних, розділових і модальних суджень, дає класифікацію консеквенцій.

Оригінальним також є і трактат “Про логічний поділ”. Саме ділення понять було однією із найважливіших логічних операцій для Боеція, яку він клав у основу їх класифікації. Тут Боецій виділяє чотири види поділу: роду на види, цілого на частини, одного й того ж слова на

* Пхиденко Станіслав Семенович – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Волинського державного університету імені Лесі України, Народний депутат України.

множину його значень, акцидентальних ознак різновидових суб'єктів, які володіють цими ознаками. Найбільш повно здійснено ділення на види за значеннями.

Одна із заслуг Боеція полягає в тому, що саме він, продовжуючи традицію Цицерона, ввів у широкий вжиток в Європі майже всі основні категорії логіки: “раціональний”, “ірраціональний”, “предикат”, “супозиція”, “субсистенція”, “субстанція”, “акциденція”, “консеквент” та багато інших понять і термінів.

Заслугою Боеція, безперечно, є не лише реанімація, але й піднесення на новий рівень проблеми онтологічного статусу загальних понять, відомих в історії логіки під назвою універсалії. Хоча поставлена вона була ще Платоном і Арістотелем, а сформульована як логічна проблема Порфирієм, проте лише у Боеція вона здобула статус глибинної. Згодом боротьба реалістів і номіналістів, як носіїв крайніх точок зору на вирішення даної проблеми, зробить її чи не найважливішою в середньовічній схоластиці. Саме тому дехто вважає Боеція основоположником схоластики, хоча за духом усієї своєї спадщини він найменше нагадує тих, хто увійшов до числа схоластів.

Майже всі учасники спору про загальні й одиничні поняття апелюють до вчення Боеція. Значною мірою цьому сприяла сама його позиція з даного питання. Точка зору Боеція на відношення номіналій і реалій була така, що він намагався їх не протиставити одна одній, а навпаки - примирити.

В творчості Боеція ця проблема не була чисто логічною забавкою, якою вона стала для схоластів. Він мудро узрів в ній своєрідний логічний ключ, за допомогою якого можна було застосувати логічне мислення з метою з'ясування цілої низки теологічних проблем, зокрема тринітарної і христологічної, які стали предметом гарячих спорів на перших Вселенських християнських соборах, в літературі та теології.

Боецій відомий не лише своїми логічними і філософськими працями, а й теологічними трактатами. В працях “Про Трійцю”, “Проти Євтихія і Несторія”, в двох книгах присвячених аналізу божественної субстанції, Боецій висловив ряд оригінальних теологічних думок. Характерна особливість цих трактатів в тому, що виконані вони на високому логічному рівні, якого теологія не знала навіть у творах батьків церкви. **Боецій є зачинателем глибоких логічних підходів у теології.** Йому часом приписується авторство логічного доказу буття Бога, точніше спроб його обґрунтувати.

Однак, Боецій як відомий філософ і християнський теолог ділив себе поміж новою вірою і античною (язичницькою) філософією. Часто

гору при цьому брало далеко не християнство. Праця Боеція “Втішання філософією” (524 р.) якраз і засвідчує, що він перед смертю залишився не стільки ідеологом християнства, скільки прихильником філософії Платона. З цієї нагоди **Б. Рассел** пише, що ця книга “**не доводить, що Боецій не був християнином, але явно засвідчує, що язичницька філософія здійснила на нього значно більший вплив, ніж християнська телогія**” [Рассел Б. История западной философии.- Новосибирск, 1999.- С. 349]. Це ж саме засвідчує Едуард Целлер: “Хоча ззовні він (Боецій – П.С.) належав до християнської церкви, його справжньою релігією була все ж таки філософія” [Целлер Э. Очерки истории греческой философии.- М., 1996.- С. 306].

Внесок Боеція в розвиток логіки великий. Його роль у цьому плані можна звести до одного, логічна творчість римського мислителя **підвела підсумок античному розвитку логіки** і стала фактично початком творення цієї філософської науки для середньовічного культурного простору. Після Боеція логіка увійшла до “тривіуму” – елементарної основи латинської системи освіти: граматики, риторика, діалектика (логіка), а згодом – і квадрівіум. Перші дві науки латиняни освоїли на свій манер ще з часів Цицерона. Логіку через кілька століть для них опанував Боецій.

Щоб переконатися в тому, що Боецій є піонером і блискучим застосуванцем логіки для вирішення найскладніших проблем католицької теології, варто познайомитись з його працею “Яким чином Трійця є єдиний Бог, а не три божества”. В дослідницькій літературі ця праця іноді має коротшу назву – “Про Трійцю”. Зауважимо, що, порушуючи таку архіважливу проблему християнства, Боецій жодного разу не апелює до Біблії чи до рішень християнських Вселенських соборів, а дискусії, породжені ними, ще не вшухли на той час, коли він жив, а навпаки - лише розгорались. Доказ задуманого ним здійснюється лише за допомогою логічного доведення. Це було зовсім новим підходом як у філософії, так і в теології.

Праця «Про Трійцю» написана Боецієм у формі листа для свого тестя сенатора Сіммаха. Автор зазначає, що публікація твору майже недоцільна, бо повсюди він бачить “ледачу косність та задрісну недоброзичливість” людиноподібних чудовищ, а тому публікація свого божественного трактату радше викликала б наругу, ніж бажання його вивчати [Боецій. Утешение философией и другие трактаты.- М., 1990.- С. 143]. Боецій зазначає, що дуже довго досліджував це питання, використавши всі сили, які дарувало божественне світло слабкому вогнику його розуму [Там само.- С. 143].

Дійсно, перед нами зразок висококласного застосування розумового мислення для дослідження найскладнішої проблеми теології, яку ще ніхто не спромігся логічно розв'язати, проблеми, яка породила найгостріші суперечки на Вселенських соборах і була сформульована у вигляді одного з найголовніших догматів Церкви – тринітарна проблема.

Її інтерпретація Боецієм значною мірою проливалася світло на тісно пов'язані з нею проблеми – **христологічну** і **теопасхичну**, які набули статусу найважливіших християнських догматів і навколо яких довго не вщухали гострі суперечки та дискусії. Характерна особливість їх аналізу полягала в тому, що Боецій обмежується розглядом зазначених проблем в аспекті філософського, логіко-раціонального обґрунтування того, що вже раніше релігійною вірою засвоєно як абсолютна істина..

Вже спочатку Боецій розуміє, що будь-які науки мають свою мету в можливостях застосувати розум. Він зазначає, що пише коротко і стисло, застосовуючи нові й невідомі слова, які власноруч почерпнув з потаємних вчень філософії. Разом з тим він зізнається, що поштовхом для написання трактату були зерна міркувань, які випали на його душу із творів блаженного Августина [Там само.- С. 146].

Слід думати, що Боецій в такий спосіб вбиває кількох зайців: 1) посилається на авторитет батька Церкви, що вважалось характерною ознакою середньовічної освіченості, а згодом і схоластики взагалі; 2) застраховується від можливих нападок з боку теологів і церковних діячів; 3) зміцнює свої наміри лише засобами раціо аналізувати складну і незбагненну природу самого Бога, яка до цього була лише предметом віри. Адже Августин – творець найбільш чіткої концепції гармонії віри і розуму, виходив з того, що пізнання Трійці можна здійснити у два способи - посиланням на авторитет або за допомогою розуму. Боецій твердо обирає шлях раціонального пізнання на відміну від святого Августина, який багато зробив для привнесення в теологію мислення, хоча ще більш успішно застосовував авторитет Святого Письма. Певно тому він і ризикнув вперше застосувати форми логічного мислення: поняття, судження і умовиводи з метою раціоналізувати незбагненну з точки зору розуму теологію, а ще більше – шляхом застосування логіки довести те, що теологи просто проголошували предметом віри – Бога в трьох лицах, який є єдиним Богом. Про ризик і складність такого раціонального підходу Боеція до розв'язання тринітарної проблеми свідчить і така обставина: Фома Аквінський, який найбільш повно раціоналізував теологію католицької церкви, вважав, що розумом можна

довести існування Бога, але ні в якому разі не можна ним збагнути троїсту сутність Творця.

Слід зазначити, що в раціональних підходах до проблем віри, основних її догматів у творчості Августина і Боеція існує певна відмінність. В головному вони сходились: в божих справах мусить бути гармонія віри і розуму. На їхню думку, від цього вирає і теологія, і наука. Однак Августин, намітивши загальні принципи до такої гармонії, на природу розуму дивився більш діалектично-філософськи. Щодо його ролі в пізнанні і обґрунтуванні справ теологічних він висловив цілий ряд блискучих думок. В багатьох своїх богословських працях Августин майстерно продемонстрував конкретні приклади застосування логічного мислення в питаннях віри і гносеології в широкому розумінні. Однак його раціональні інкрустації не стали цільним логічним методом аналізу теології сповна.

Інша річ Боецій. Він вперше подає блискучий зразок логічного підходу до аналізу Божої Трійці від початку постановки проблеми і до кінця її розв'язання. Такий же підхід він демонструє і ще в трьох своїх теологічних працях, які також були спробою логічно з'ясувати тринітарну проблему. Якщо Августин забезпечував свої раціональні підходи за допомогою діалектичного розуму, то Боецій хоча й веде мову про нього, насправді більше застосовує формально-логічний розсудок, часто розуміючи під ним раціо. Звідси й відмінність: Августин щодо природи Трійці зазначає, що вона є незбагненна для розсудку філософсько-діалектична тотожність одного і трьох. Боецій же вимагає розсудково-логічного аналізу і синтезу, порівнянь і узагальнення всіх складових Трійці та її сукупної цілісності.

З самого початку своїх логічних міркувань Боецій, як прийом, відштовхується від точки зору аріан на природу Трійці. На їхню думку, природа Трійці складається з трьох одиниць. Вони різняться ступенями гідності і в основі відношень між ними є принцип іншості, який і є підґрунтям множинності. Саме вона й визначає відмінність. Остання тісно пов'язана з тотожністю. Помилка аріан, вважає Боецій, в тому, що вони беруть за основу відмінність, “розривають Трійцю і зводять її до множини” [Каким образом Троица есть единый Бог, а не три Божества. // Боеций «Утешение философией» и другие трактаты.- С. 146].

Як відмінність так і тотожність, стверджує Боецій, встановлюються трояко: за родом, за видом і на основі числа (нумеричні або акцинденційні). Такий поділ він вводить також у своїх логічних працях “Про логічний поділ” і “Другий коментар на Порфирія”, ґрунтуючи його на логічному вченні Арістотеля.

Поділ трьох членів Трійці аріани роблять на основі числа, що неминуче передбачає існування трьох різних акциденцій (ознак). На думку Боеція, якби навіть подумки відняти від членів можини всі інші акциденції і залишити лише одну акциденцію за місцем, яке кожен з них займає, то уявити всіх трьох в одному місці неможливо, при будь-якому бажанні.

Ще одна помилка аріан, на думку мислителя, полягала в тому, що вони не розуміють, що знання різняться між собою залежно від предмета пізнання. Виходячи з цього, Боецій поділяє спекулятивні (умоглядні) знання на природничі, математичні і теологічні. **Природничі** – осягають речі в русі, а форма тіла розглядається в єдності з матерією. **Математичне** знання розглядає речі поза рухом, форму – поза матерією. **Теологічне**, на відміну попередніх, знання абстраговане, віддільне від матерії, позбавлене руху. Це і є божественна субстанція, як чиста форма, яка сама породжує буття. Тут, безумовно, дається ознака вчення Арістотеля про ентелехію – ідеальну форму усіх форм, як творче абсолютне начало.

Залежно від предмету, вважає Боецій, існують і різні знаряддя пізнання. Природничі речі і явища можна пізнавати розсудком, математичні – за допомогою науки, а божественні – лише за допомогою інтелекту. В теології ніяк не можна задіяти уяву. Слід схоплювати саму чисту форму, а не образ, ту форму, яка сама є буття, і з якої утворюється буття. Божественна ж субстанція є форма без матерії, а тому вона **єдина є тим, чим вона є**. Щодо інших речей (природних), то вони не є сутністю того, чим вони є. Наприклад, вони складаються з частин, які можна подати числом. За тим слідує висновок Боеція: "... в Бозі немає ніяких відмінностей, а отже, і ніякої множинності, яка впливає з відмінностей; немає акциденцій, а також впливаючої з них можини, а отже немає і числа" [Там само.- С. 149]. Тобто в Трійці існує лише єдність. Бог - єдиний.

Найбільш переконливим, на думку Боеція, в логічному доведенні єдиної природи троїстого Бога має бути всебічне і послідовне застосування категоріального вчення Арістотеля. Слід відзначити, що вчення останнього про десять категорій після відомих коментарів неоплатоніка Порфирія стало наріжним каменем ранньо-середньовічної логіки, яку використовували представники патристики. В інтерпретації Боеція, особливо в проблемі співвідношення родових і видових, загальних і одиничних понять, вчення про категорії Арістотеля стало наріжним каменем усієї середньовічної схоластики.

З метою дослідження особливостей раціональних підходів Боеція доцільно було б зупинитись на більш детальному аналізі застосування ним вчення про десять категорій для з'ясування природи догмату про Трійцю. В главі четвертій свого трактату Боецій сприймає існуючу філософську традицію про те, що існує десять логічних категорій, за допомогою яких можна логічно відобразити все, що існує. Тому вони й є універсальними. Це: субстанція, якість, кількість, відношення, місце, час, обладнання, положення, дія, пасивність [Там само.- С. 150].

Стосовно всіх речей і предметів ці категорії можуть виступати як субстанціями, так і акциденціями. Зовсім іншим виглядає їхнє застосування до поняття Бога. Тут, на думку Боеція, все якісно змінюється. Наприклад, категорія "відношення". Її не можна так просто застосувати, коли мислимо про Бога. Йому рівних немає, "адже цілком очевидно, що відношення передбачає неодмінну наявність іншого" [Там само.- С. 154].

Те саме стосується й категорії "якість". Коли ми кажемо "Бог справедливий", зауважує Боецій, то це зовсім не адекватне такому висловлюванню: "Людина – справедлива". З точки зору логіки, тут існує величезна різниця. Справедливість стосовно людини є привхідною якістю, а відтак субстанція і її акциденція не співпадають. Справедливість людині може бути притаманною, а може й ні. Інша річ – стосовно Бога. Його якість бути справедливим є не привхідною ознакою, а іманентно властивою самій божественній субстанції, органічно зливаю з нею. З огляду на це, Боецій пише: "... про Бога не можна сказати, що Він, оскільки Він є, є щось одне, а оскільки Він справедливий – щось інше. "Бути" і "бути справедливим" для Бога – одне й те ж" [Там само.- С. 151].

Цю особливість раціонально мислити Бога в Боеція слід виокремити особливо. Він на добрих 600-700 років раніше від середньовічних схоластів логічно виводить найважливішу для християнства формулу: **існування і сутність Бога органічно співпадають**. Згодом її успішно будуть використовувати Ансельм Кентерберійський, Жильбер Поретанський та інші, а ще пізніше навіть Рене Декарт і Шеллінг. Саме цю формулу покладе Ансельм в основу свого онтологічного доказу буття Бога. Це й не дивно, адже Боецій для нього був першим вчителем з логіки, а його раціональні підходи до проблем теології вважались неперевершеним зразком.

Однак, на думку Боеція, найліпше спрацьовує для доказу єдності Трійці категорія "**відношення**", заради якої всі решта можуть вживатися лише побіжно з метою створення належного логічного підґрунтя. Однак її застосування потребує особливих підходів.

Категорія “відношення”, перш за все, вимагає наявності іншого предмету, водночас за своєю природою вона буває різною. Логічну відмінність відношень між предметами Боецій ілюструє на прикладах відношення між рабом і паном, а з іншого боку – між поняттям біле і білизна. В наведених прикладах відношення між субстанціями й акціденціями далеко не однако. ² Білизна є акціденцією білого, а тому ліквідація першої веде і до знищення другого. Щодо пана, то знищення поняття раба не призводить до його прямої руйнації, а лише до усунення імені (назви), завдяки якій він є паном. В такому відношенні раб не є акціденцією пана. В її якості скоріше виступає влада над рабом, а не сам раб, як предмет відношення.

Виходячи з аналізу логічної природи відношення, Боецій робить висновок, що воно не може додавати чи змінювати щось в речі самій по собі, що включена в це відношення. “Воно сповна полягає не в тому, що є буття [речі], а в тому, як [річ] виступає в будь-якому порівнянні, причому не обов’язково з чимось іншим, але іноді і з самою собою” [Там само.- С. 155]. Відношення, на думку Боеція, в жодному випадку не можуть ні змінити, ні похитнути, ані переінакшити сутності.

Коли ж застосувати цей висновок до аналізу відношення понять “батька” і “сина”, то вони “не відрізняються нічим крім відношення, а у відношенні йдеться про свій предмет ніби не само по собі..., відношення не утворює іншості речей, про які йдеться, але, так мовити, ... створює відмінність персонарій” [Там само.- С. 155]. А взагалі, як твердить Боецій, велика істина полягає в правилі, яке гласить: “... в речах безтілесних відстані створюються відмінностями, а не місцями” [Там само.- С. 155].

Що ж стосується складових Святої Трійці, то, робить висновок Боецій: “Всі вони, будучи безтілесними, жодним чином не можуть відстояти один від одного за своїм місцем. Різниця між ними теж немає ніякої, адже Бог – Батько і Син – Бог, і Святий Дух – також Бог, а Бог нічим не може відрізнитися від Бога. Але там, де немає відмінності, немає й множинності, а де немає множинності, там є єдність” [Там само.- С. 156]. А щодо того, що ззовні має місце повторення одиниць, то не завжди воно дає множину. Тут Боецій відштовхується від свого логічного принципу розподілу видів відмінностей і тотожностей на родові, видові і нумеричні. Останні він застосовує з метою довести, що речі, однакові за субстанцією, можуть все ж таки бути різними, однак відмінності між

² Вклад Боеція в розвиток логіки полягає також в тому, що він вводить в середньовічну логіку такі спарені логічні категорії як «субстанція» (сутність буття) і «акціденція» (привнесена ознака предмета).

ними мають чисто номінальний характер, коли одну й ту ж річ називають різними іменами.

Розмірковуючи про логічні ознаки єдності і множини, мислитель, зрештою, доходить до формування логічного принципу тотожності нерозрізнених речей. Цей принцип було реанімовано як логічний закон в період нового часу, в епоху Лейбніца. Він отримав назву “підстановки еквівалентних”. Сутність його зводиться до того, що коли в двох і більше числах відсутні будь-які відмінності, то мова йде не про багато, а про одну й ту ж річ, яка по-різному називається.

Завершує Боецій свій логічний доказ єдності Трійці тим, що аналізує логічну суперечність між субстанцією, яка зберігає єдність Бога, і відношенням, яке “розмножує Бога в Трійцю”. Вихід з такої суперечності Боецій знаходить в тому, що відношення в Трійці специфічні. Вони складають єдність відмінності і тотожності. Подібно до того, що “рівне рівне рівному”, тотожне стосовно іпостасей Трійці завжди має бути тотожне тотожному. У видимих речах такого не буває, бо в цьому їм заважає їхня “іншість”, яка й визначає відношення між ними. А ось відношення в Трійці Батька до Сина, а їх обох до Святого Духа подібно відношенню тотожного до тотожного [Там само.- С. 156].

Боецій відчуває, що вирішити цю складну проблему можна лише розумом, а не уявою, яка відволікає від осягнення сутності Трійці. Утверджуючи розум як ефективне знаряддя в пізнанні того, що може бути лише предметом віри, мислитель робить висновок в дусі гносеологічного оптимізму: “Разом з тим, ми не повинні дозволяти уяві відволікати нас, але мусимо підійматися догори з допомогою лише чистого розуму, наближаючись розумом до кожного предмета настільки, наскільки він доступний розумінню” [Там само.- С. 157].

Вищенаведене висловлювання Боеція щодо ролі і значення розуму як єдиного шляху збагнення того, що не піддавалося простому мисленню і виступало лише як предмет ірраціональної віри, не є поодиноким. Наприклад, відсилаючи на рецензію свій новий логіко-теологічний трактат “Про предикацію трьох лиць”, Боецій просить Іоанна-диякона уважно прочитати його твір і підтвердити правильність того всього, що впливає із положень віри. “Але якщо ти раптом з чимось не згодний, – пише Боецій, – обдумай ретельніше те, що тут сказано і, коли буде можливо, приєднай до віри розум”. Іншими словами, Боецій радить Іоанну критерієм істини, правильності зробити розум, бо безмежно вірить в нього.

Попри все це логіка Боеція не є бездоганною. Короткочасне життя не дало свічці його без сумніву винятковій талановитості догоріти

сповна. Його постійні коливання між Платоном і Арістотелем, прагнення примирити їхні здебільшого протилежні концепції спричинили і вимушену “подвійність” його філософського обличчя. Логічне вчення Арістотеля, оцінюване Боецієм як основний інструмент пізнання, часто поверталось на інтерпретацію не природних речей, які, згідно з вченням батька логіки, здатні породжувати ідеї цих речей, а, навпаки, на платонівські ідеї, які самі творять світ речей. Тому його логіка мислення здебільшого обслуговувала світ ідей найвищого гатунку. Ще ніхто до Боеція не намагався з такою силою раціонального мислення досягти захмарних висот найголовнішої ідеї – ідеї Бога.

Кидається у вічі ще одна особливість застосування Боецієм логічного вчення в царині теології. Дещо незрозумілим, на перший погляд, є те, що він чимало доклав зусиль для перекладу оригіналів праць Арістотеля в галузі силогістики. З іншого боку, сам написав кілька праць, пов’язаних з силогізмами як вищою формою мислення, ніж з поняттями. Його праця, присвячена гіпотетичним силогізмам, взагалі вважається оригінальним і майже новим словом у логіці. В той же час силогістика Арістотеля і Боецієве бачення її майже не використовується в його теологічних трактатах.

Відчутно переважає логічна майстерність оперувати такою формою мислення як поняття. Відчувається тут значною мірою вплив неоплатоніка Порфирія – інтерпретатора логіко-понятійного вчення Арістотеля. Значною мірою така обставина пояснюється ще й тому, що дух часу вимагав від Боеція мислення здебільшого на тему: роль і значення категорій Арістотеля, бо постійні дискусії і суперечки на Вселенських християнських соборах протягом IV-V ст.ст. в основному і зводились до тринітарної та христологічної проблем. Для їх розв’язання і раціональної інтерпретації силогістика могла б дати значно менше корисного, ніж вчення про поняття і категорії. З цієї причини саме в цей час зароджуються дискусії про співвідношення загальних понять (Божество) і одиничних (іпостасі Трійці). Без раціональної інтерпретації логічного відношення між ними годі було теології рухатись вперед. Час вимагав появи таких мислителів як Порфирій, Августин і Боецій.

Щодо силогістики Арістотеля і Боеція, то вона знадобиться значно пізніше – у XI-XIII ст.ст. Саме інтенсивне застосування дедуктивного мислення в цей час складе основні риси зрілої середньовічної схоластики. Це пізніше (Відродження, епоха Нового часу) остання отримає самі негативні оцінки, а в цей період вона розглядалася як нове, позитивне і прогресивне явище. Саме завдяки розробкам і вмілому використанню дедуктивної логіки Ансельмом

Кентерберійським, Фомою Аквінським, Дунсом Скоттом та іншими мислителями філософія, поєднавши свої зусилля з теологією, зробила найбільший стрибок у своєму розвитку. Значною заслугою в цьому були саме силогістичні доробки Боеція. На нього вважали за честь посилатися наймаститіші схоласти.

Згодом настануть інші часи, коли схоластика отримає негативні оцінки. Як не дивно, в цьому певну роль відіграє знову ж таки дедуктивна логіка, доведена до вершин розвитку Фомою Аквінатором, Дунсом Скоттом і Вільямом Оккамом. Після них стане все більш зрозумілим, що тримати логіку як знаряддя пізнання Бога стає небезпечним для справ Церкви. Раціональні підходи до теології ще довго будуть існувати як сила традиції. Обірвати зв’язки з нею буде покликана містика. Це є та царина, до якої Боецій докладав найменше зусиль, але без якої жодна релігія не може існувати, особливо коли вона багато століть хворіла на раціоналізм. Містика не лише не терпіла постановки проблеми “гармонія віри і розуму”, але і розводила їх, надаючи їм відношення контрарності. Боецій, будучи сином своєї епохи, навіть не йняв гадки що таке колись буде можливим, бо свято вірив у здатність розуму в інтерпретації Бога.

С.Капран * (м. Львів)

I. ФРАНКО ПРО ПОХОДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ВІРИ

Франко-релігієзнавець і Франко-філософ все ще продовжує залишатися маловідомим, незважаючи на те, що його твори з такої проблематики давно опубліковані. Якщо у радянські часи його вважали матеріалістом, революціонером-демократом, атеїстом і антиклерикалом, то нині таких тем просто уникають. Одне із найновіших фундаментальних досліджень в галузі релігієзнавства – етнологія релігії. Автор монографії та низки публікацій на цю тему Людмила Филипович стверджує, що “внесок Івана Франка у дослідження етнорелігійних проблем визначається не тільки тим, що він дав загальнотеоретичні визначення релігії, етносу, нації, етноконфесійності, розглянув історію етноконфесійних взаємин, проаналізував сучасний йому стан цих відносин, а й запропонував нові методологічні підходи до розуміння змісту й сенсу історичного процесу. Історія людства, його релігіє- та

* Капран Світлана Богданівна – здобувач кафедри теорії та історії культури Львівського Національного університету імені Івана Франка.